

יב' וירושלמי ברכות פ"ה
ה"א
יג' מסכת קידושין ל

תורה אור השלם
כו. ו' צבאות עמנו
משגב לנו אלהי יעקב
קלה: (תהלים מ)
כו. ו' צבאות אשרי
אדם בשחן קדש: (תהלים
יז)
כח. ושנתם לבגיד
והפרך גם בשבתך
כביתך ובלביתך בדרך
ובשבתך ובלביתך:
(דברים יז)

ה' צבאות עמנו וגו'. כתב רבינו האר"י ז"ל בספר פרי עץ חיים (שער הקרבנות פ"ג) שבכל פעם שאומר פיוטם הקמורת יאמר פסוקים אלו, ה' צבאות עמנו משגב לנו אלקי יעקב סלה, ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך, ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו, כי הם מסוגלים, ועל כן הוסיפו פסוקים אלו לאחר פיוטם הקמורת⁶, וכירושלמי המובא כאן אנו מוצאים את מעלת אמירת פסוקים אלו בכל זמן ולא דוקא לאחר 'פיוטם הקמורת', ומדחממכו לזה את המימרא של רבי חזקיה (והי רצון וכו') אנו למדים שפסוקים אלו מסוגלים להציל מפורעות, ויתכן שזוהי כוונת דברי האר"י ש"הם מסוגלים".

אביי הוה מסדר סדר המערכה וכו'. כתב השור (בס' מח) וזה לשונו, וטוב לומר אחריה (פ' אחר פרשת התמיד) סדר המערכה שזה נוסחה "אביי הוה מסדר סדר המערכה משמיה דגמרא ואליבא דאבא שאול" וכו', ע"כ⁷. ומקור מימרא זו היא במס' יומא (לג), וכבר הזכרנו לעיל (בתחילת סדר אמירת קרבנות של שחר) את דברי ספר סדר היום שכתב שהמעט שאומרים מימרא זו הוא "כדי לסדר כל הדברים בקוצר והעלותה על שפתנו", ר"ל שנוציא בשפתנו את כל סדר עבודת הקרבנות על הדרך "ושלמה פרים שפתנו", וכתב הבית יוסף (שם) וזה לשונו, ואע"פ שהרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין (פ"ו ה"ג) פסק כרבנן דפליגי אבא שאול וכו', מאחר שמצאו העולם שאביי סידר הסדר אליבא דאבא שאול משמע דכתיבא ליה דרבנן הלכתא ולכן לא רצו לשנות הסדר ההוא, ע"כ⁸.

אנא נכה, כתב בספר סדר היום שאחר "אביי הוה מסדר סדר המערכה" וכו', נהגו לומר "אנא נכה", ומקורה של תפילה זו מיוחסת לתנא הקדוש ר' נחוניא בן הקנה, והיא תפילה נוראה, וקדושה הבנויה על שם של מ"ב אותיות, ולכן מוסיפים לאחריה בשכמול"ז מפני קדושת ה' שרמזו בראשי תיבותיו (כגון אב"ג ית"ן וכו'). והמעט שאומרים אותו כאן כתב בספר סדר היום וזה לשונו, ומי שתקן לומר אותו אחר זה הסדר של אביי, נראה לו שהוא מפני שבסדר הזה לא נזכר מענין ברכת כהנים שהיו מברכין בשם המפורש, ויש אומרים שאותו שם המפורש שהיו מזכירין היה שם בן מ"ב אותיות יחברך ויתעלה, לכן ראו לומר זה השם במקום הזה כדי לזכור אותו שם ברמז. עוד מעט אחר, שענין אלו המ"ב תיבות הם לשון תפילה לאל יתברך ויתעלה יראה בעינינו ויפרנו מגלותינו, ואין מקום יותר מוכן להתפלל בכונה ובראגה על ענין הגלות, אלא אחר שזכרנו קיצור הענין שהיתה נעשית בבית קדשנו ותפארתנו (היינו קריאת הקרבנות), יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ע"כ⁹.

איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל. כתב השור (בס"ג ז) וזה לשונו, וקבעו לשנות משנת איהוהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל של שלוש עשרה מידות אחר פרשת התמיד, משום הא דאמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שנתיו, שליש במקרא שליש במשנה הוי במקום תלמוד שהמדרש כתלמוד, ועוד שהיא תחילת תורת כהנים שהוא ראש לכל הקרבנות קבעוהו אצל הקרבנות, ומשנת איהוהו מקומן קבעוהו אחר פרשת התמיד משום דכתיב (מלאכי א) "ובכל מקום מוקטר מונש לשמו", וכי בכל מקום מוקטר מונש, אלא אלו ת"ח שעוסקין בהלכות עבודה בכל מקום מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומנישים לשמי, ע"כ¹⁰. מבואר מדבריו שהמעט לאמירת איהוהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, היא משום שלימוד התורה שבכל יום צריך להיות כולו ממקרא וממשנה ומתלמוד, ובהו וכל מצאת יד חובתו. ואע"פ שרש"י פירש להא דמשני לא צריכא לוינו - הדיינו שאת ימי השבוע צריך לחלק שני ימים מקרא שני ימים משנה ושני ימים גמרא, מ"מ כבר חלקו עליו התוס' (שם ד"ה לא צריכא), ופירשו דמיירי שבכל יום ויום ישלש לימודו, וכדפירש השור. וכך כתבו עוד ראשונים, סידור ה' עמרים גאון, בעל המאור, האבודרהם, מחזור ויטרי, ראב"ן, שבלי הלקט, אורחות חיים, ועוד¹¹. והמעט שקבעו לאדם סדר לימוד משולש דוקא לפני התפילה הוא כדביארנו לעיל בענין ברכות התורה, שהכוונה היתה להסמיך לברכות התורה לימוד התורה, במקרא, במשנה, ובתלמוד, ע"ש שכ"כ כמה ראשונים¹². והמעט שקבעו דוקא משניות אלו וברייתא זו, כבר הזכרנו לעיל את דברי השור מפני שמדברים בענין הקרבנות, והעוסק בוה עושה נחת רוח לפני הקב"ה כאילו מקטירים ומנישים לפניו קרבן. טעם אחר כתב האבודרהם, מפני שהיא כולה בלא מחלוקת תנאים, לכן בחרו משנת פרק זה יותר ממשניות אחרות. וכן כתב הבית יוסף (בסימן ג) בשם הרא"ה וזה לשונו, לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת, והיא משנה ברורה למשה מסיני, ע"כ¹³. ונראה שהמקור לזה הוא בגמרא במס' ברכות (לא) שנביא להלן בסמוך, שאין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה¹⁴, ולענין ברייתא דרבי ישמעאל כתב הר"י בר יקר וזה לשונו, וברייתא של "ג מדות לפי שכל התורה כולה תלויה בהם, ע"כ¹⁵.

ונהנו לומר יהי רצון שיבנה בית המקדש ותן חלקנו בתורתך. כתב בענין תפילה וזה לשונו, התפילה הזאת לוקחה ממסכת אבות (פ"ה מ"ב) ונוסדה על מאמר התוספתא (ערויות פ"א) כשנכנסו רבותינו לחרם שביבנה אמרו עתידה תורה שתשתבח מישראל, ובסנהדרין (צז) אין בן דוד בא עד שיתמעטו התלמידים ושם תורה משתכחת מלומדיה, וזהו תפילת שיבנה ביהמ"ק כמרהר בימינו במרם תשתבח התורה מאיתנו, ע"כ¹⁶. וטעם אחר מצינו בספר דובר שלום וזה לשונו, כומן שביט המקדש קיים אדם חומא ומביא קרבן, וכומן שאין ביהמ"ק קיים קורא פרשת הקרבנות האמור בתורה ומעלים עליו כאילו הקריבם בפועל, והו יהי רצון שיבנה ביהמ"ק במהרה ואו נקריב הקרבנות בפועל, וכומן הוא תן חלקנו בתורתך שפרשיות התורה יהיו חשובים כקרבנות, ע"כ¹⁷. כוונת דבריו האחר סיום אמירת הקרבנות נושאים תפילה קצרה לבניית בית המקדש וחידוש העבודה, שאינה דומה אמירת הקרבנות לגוף ההקדבה.

כתב בס' יפה ללב (ס"ג ז) וזה לשונו, שחזרו לשנות במקרא איהוהו מקומן ע"פ הגמ' "אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה". ומצינו בסידור "התכלאל" תיבני שם שומכים לברכת התורה לומר היא דר' יואב, בנות ישראל הן החתירו על עצמן שאם רואות טיפס דם וכו', כדי לעמוד בתפילה מתוך הלכה פסוקה. כתב האר"י ז"ל (ע"ג) וזה לשונו, עיר יש טעם אחר למה שנהגו לומר פרק איהוהו מקומן לא זולתו, מפני שאין שום פרק בכל המסנות בלתי מחלוקת לבר פרק זה ונקרא "הלכה פסוקה". והנה בעלית העולמות אנו צריכים אל השלום ולא אל המחלוקת ולכן בחרו פרק זה כנוסח. ובסידור אוצר התפילות הביא את מ"ש בב"י שהיא משנה ברורה למשה מסיני, והוסיף לזכור כן מלשון המשנה במקרא זה שאמרת "לפנים מן הקלעים" וקלעיו היו רק במשכן, כי בבית עולמים היה חומת העזרה, ועל כרחך ששנתה כבר לשון הן בהלכה למשה מסיני.

ה' צבאות עמנו וגו'. איתא בירושלמי ריש פרק אין עומדין¹⁸ ר' חזקיה רבי יעקב בר אחא ר' יסא בשם ר' יוחנן, לעולם לא יהא הפסוק הזה זו מתוך פיה, כ"ה צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה. ר' יוסי בי רבי אבון ר' אבהו בשם ר' יוחנן וחברייא, כ"ה צבאות אשרי אדם בוטח בך. ר' חזקיה בשם ר' אבהו, יהי רצון ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו משעות החצופות והקשות הרעות היוצאות המתרגשות לבוא לעולם:

איזהו מקומן: איתא בפרק קמא דקידושין¹⁹ אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא, מאי דכתיב: "ושנתם לבגיד? אל תקרי ושנתם אלא ושלשתם, לעולם ישלש אדם שנתיו, שליש במקרא, שליש במשנה, שליש בתלמוד. מי יודע כמה חיי? לא צריכא לוינו:

פסק כרבנן דפליגי אבא שאול וכו', מאחר שמצאו העולם שאביי סידר הסדר אליבא דאבא שאול משמע דכתיבא ליה דרבנן הלכתא ולכן לא רצו לשנות הסדר ההוא, ע"כ²⁰.

אנא נכה, כתב בספר סדר היום שאחר "אביי הוה מסדר סדר המערכה" וכו', נהגו לומר "אנא נכה", ומקורה של תפילה זו מיוחסת לתנא הקדוש ר' נחוניא בן הקנה, והיא תפילה נוראה, וקדושה הבנויה על שם של מ"ב אותיות, ולכן מוסיפים לאחריה בשכמול"ז מפני קדושת ה' שרמזו בראשי תיבותיו (כגון אב"ג ית"ן וכו'). והמעט שאומרים אותו כאן כתב בספר סדר היום וזה לשונו, ומי שתקן לומר אותו אחר זה הסדר של אביי, נראה לו שהוא מפני שבסדר הזה לא נזכר מענין ברכת כהנים שהיו מברכין בשם המפורש, ויש אומרים שאותו שם המפורש שהיו מזכירין היה שם בן מ"ב אותיות יחברך ויתעלה, לכן ראו לומר זה השם במקום הזה כדי לזכור אותו שם ברמז. עוד מעט אחר, שענין אלו המ"ב תיבות הם לשון תפילה לאל יתברך ויתעלה יראה בעינינו ויפרנו מגלותינו, ואין מקום יותר מוכן להתפלל בכונה ובראגה על ענין הגלות, אלא אחר שזכרנו קיצור הענין שהיתה נעשית בבית קדשנו ותפארתנו (היינו קריאת הקרבנות), יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ע"כ²¹.

איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל. כתב השור (בס"ג ז) וזה לשונו, וקבעו לשנות משנת איהוהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל של שלוש עשרה מידות אחר פרשת התמיד, משום הא דאמר רב ספרא לעולם ישלש אדם שנתיו, שליש במקרא שליש במשנה הוי במקום תלמוד שהמדרש כתלמוד, ועוד שהיא תחילת תורת כהנים שהוא ראש לכל הקרבנות קבעוהו אצל הקרבנות, ומשנת איהוהו מקומן קבעוהו אחר פרשת התמיד משום דכתיב (מלאכי א) "ובכל מקום מוקטר מונש לשמו", וכי בכל מקום מוקטר מונש, אלא אלו ת"ח שעוסקין בהלכות עבודה בכל מקום מעלה אני עליהם כאילו מקטירים ומנישים לשמי, ע"כ²². מבואר מדבריו שהמעט לאמירת איהוהו מקומן וברייתא דר' ישמעאל, היא משום שלימוד התורה שבכל יום צריך להיות כולו ממקרא וממשנה ומתלמוד, ובהו וכל מצאת יד חובתו. ואע"פ שרש"י פירש להא דמשני לא צריכא לוינו - הדיינו שאת ימי השבוע צריך לחלק שני ימים מקרא שני ימים משנה ושני ימים גמרא, מ"מ כבר חלקו עליו התוס' (שם ד"ה לא צריכא), ופירשו דמיירי שבכל יום ויום ישלש לימודו, וכדפירש השור. וכך כתבו עוד ראשונים, סידור ה' עמרים גאון, בעל המאור, האבודרהם, מחזור ויטרי, ראב"ן, שבלי הלקט, אורחות חיים, ועוד²³. והמעט שקבעו לאדם סדר לימוד משולש דוקא לפני התפילה הוא כדביארנו לעיל בענין ברכות התורה, שהכוונה היתה להסמיך לברכות התורה לימוד התורה, במקרא, במשנה, ובתלמוד, ע"ש שכ"כ כמה ראשונים²⁴. והמעט שקבעו דוקא משניות אלו וברייתא זו, כבר הזכרנו לעיל את דברי השור מפני שמדברים בענין הקרבנות, והעוסק בוה עושה נחת רוח לפני הקב"ה כאילו מקטירים ומנישים לפניו קרבן. טעם אחר כתב האבודרהם, מפני שהיא כולה בלא מחלוקת תנאים, לכן בחרו משנת פרק זה יותר ממשניות אחרות. וכן כתב הבית יוסף (בסימן ג) בשם הרא"ה וזה לשונו, לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת, והיא משנה ברורה למשה מסיני, ע"כ²⁵. ונראה שהמקור לזה הוא בגמרא במס' ברכות (לא) שנביא להלן בסמוך, שאין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה²⁶, ולענין ברייתא דרבי ישמעאל כתב הר"י בר יקר וזה לשונו, וברייתא של "ג מדות לפי שכל התורה כולה תלויה בהם, ע"כ²⁷.

ונהנו לומר יהי רצון שיבנה בית המקדש ותן חלקנו בתורתך. כתב בענין תפילה וזה לשונו, התפילה הזאת לוקחה ממסכת אבות (פ"ה מ"ב) ונוסדה על מאמר התוספתא (ערויות פ"א) כשנכנסו רבותינו לחרם שביבנה אמרו עתידה תורה שתשתבח מישראל, ובסנהדרין (צז) אין בן דוד בא עד שיתמעטו התלמידים ושם תורה משתכחת מלומדיה, וזהו תפילת שיבנה ביהמ"ק כמרהר בימינו במרם תשתבח התורה מאיתנו, ע"כ²⁸. וטעם אחר מצינו בספר דובר שלום וזה לשונו, כומן שביט המקדש קיים אדם חומא ומביא קרבן, וכומן שאין ביהמ"ק קיים קורא פרשת הקרבנות האמור בתורה ומעלים עליו כאילו הקריבם בפועל, והו יהי רצון שיבנה ביהמ"ק במהרה ואו נקריב הקרבנות בפועל, וכומן הוא תן חלקנו בתורתך שפרשיות התורה יהיו חשובים כקרבנות, ע"כ²⁹. כוונת דבריו האחר סיום אמירת הקרבנות נושאים תפילה קצרה לבניית בית המקדש וחידוש העבודה, שאינה דומה אמירת הקרבנות לגוף ההקדבה.

כתב בס' יפה ללב (ס"ג ז) וזה לשונו, שחזרו לשנות במקרא איהוהו מקומן ע"פ הגמ' "אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה". ומצינו בסידור "התכלאל" תיבני שם שומכים לברכת התורה לומר היא דר' יואב, בנות ישראל הן החתירו על עצמן שאם רואות טיפס דם וכו', כדי לעמוד בתפילה מתוך הלכה פסוקה. כתב האר"י ז"ל (ע"ג) וזה לשונו, עיר יש טעם אחר למה שנהגו לומר פרק איהוהו מקומן לא זולתו, מפני שאין שום פרק בכל המסנות בלתי מחלוקת לבר פרק זה ונקרא "הלכה פסוקה". והנה בעלית העולמות אנו צריכים אל השלום ולא אל המחלוקת ולכן בחרו פרק זה כנוסח. ובסידור אוצר התפילות הביא את מ"ש בב"י שהיא משנה ברורה למשה מסיני, והוסיף לזכור כן מלשון המשנה במקרא זה שאמרת "לפנים מן הקלעים" וקלעיו היו רק במשכן, כי בבית עולמים היה חומת העזרה, ועל כרחך ששנתה כבר לשון הן בהלכה למשה מסיני.

'אמיר פסוקי צבאו

'אמירו הוה מן

'אמיר בכח או הקרבנו

'אמיר דר' בת כ"ג

'אמיר איהוה מ וברייתא ישמעאל

'יהי רצו שבסיים אמירת הקרבנו

מתקיים אלא בזכות עניית "יהא שמיה רבא" (סוטה מט,א) והקב"ה מתמלא רחמים על עמו כששומע שעונים ומברכים כך (ברכות ג,א).
המענה הזה הוא לפחות "אמן, יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא", ויש שממשיכים עוד עד ל"שמיה דקודשא בריך הוא" (ראה בשולחן ערוך אורח חיים סימן נו).

אמת ואמונה הברכה הראשונה (ברכת הגאולה הנחתמת במלים "גאל ישראל") שלאחר קריאת שמע* של ערבית.

בברכה זו, כמו בברכה המקבילה לה בבוקר (אמת ויציב*), יש הזכרת יציאת מצרים. למרות שינויים במלים, עיקר נוסחה של ברכה זו אחד הוא בכל הנוסחים. ובמנהג איטליה יש נוסח מיוחד לברכה זו בתפילת ערבית של ליל שבת.

אמת ויציב ברכת הגאולה (הנחתמת במלים "גאל ישראל") שלאחר קריאת שמע* של שחרית.

ברכה זו היא קדומה, וכפי שנאמר במשנה (תמיד פ"ה מ"א) היתה חלק מסדר התפילות בבית המקדש. עיקר תוכנה של ברכה זו היא הזכרת יציאת מצרים, אבל יש בה דברי שבח ותהילה כלליים. ונתבאר בדברי ראשונים ואחרונים שחלקיה השונים של ברכה זו מכוונים כנגד שלוש הפרשיות של קריאת שמע.

בפרטיה ובדקדוקיה של תפילה זו נכתבו כבר פירושים אצל הקדמונים, כגון פירושם של חמישה עשר ביטויים של שבח הכתובים ברציפות בתחילתה. לפי הזוהר ועוד אומרים בה במכוון שמונה פעמים "אמת" (וכן הוא בכל המנהגים, חוץ מנוסח אשכנז). בין הנוסחים השונים יש הבדלים קלים, ויש בנוסחים שונים משפטים נוספים וחסרים, אבל עיקר הברכה אחד הוא בכל מקום.

במקומות שנהגו בפיוטים היו מוסיפים לעתים בברכה זו גם פיוטים מיוחדים – זולת* וגאולה*.

ברכה זו מסיימת ב"גאל ישראל" שצורתה מרמזת על הגאולה של העבר, אבל גם על הגאולה שבכל עת ולעתיד לבוא.

אנא בכח נוסח תפילה שיש בו בקשה ותחינה לעזור לעם ישראל בכל עת צרה. תפילה זו מיוחסת לר' נחוניא בן הקנה (מן התנאים בימים

שלאחר חורבן בית שני), שהיה מפורסם בגדולתו בתורת הסוד ונתייחס לו גם ספר קבלה – ספר הקנה. תפילה זו מורכבת משבעה פסוקים שבכל אחד מהם שש מילים חשיבותה של תפילה זו אינה בתוכנה בלבד, אלא משום שהיא בעצם סימן מנמוטכני עבור אחד השמות הקדושים, השם בן מ"ב (42) אותיות (הנזכר כבר בתלמוד במסכת סוכה). כל אחת מן המלים בתפילה זו מתחילה באות מן השם הקדוש. משום כך אומרים בסוף תפילה זו "ברוך שם כבוד מלכותו", כדרך שאומרים אחרי הזכרת השם. תפילה

זו נאמרת בהזדמנויות שונות: לפני תפילת שחרית, לפני "לכה דודי"* , בספירת העומר*, ועוד. חכמים שונים כתבו תפילות אחרות, המבוססות על ראשי התיבות של שם זה.

שלושה עשר משפטים המכילים (כשיטת הרמב"ם) את שלושה עשר עיקרי האמונה*. יש הנוהגים לומר אותם לאחר תפילת שחרית.

אני מאמין

אָסְרוּ חַג
היום שלאחר כל אחד משלשת הרגלים. מקור השם הוא בהבנה מליצית של הכתוב "אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח" (תהלים קיח, כז). ביום זה נוהגים מקצת מנהגי שמחה, אין מתענים ומספידים בו, וכן אין אומרים בו תחנון*, ויש שנהגו להרבות קצת בסעודה ביום זה. יום אסרו חג הוא בארץ ישראל בכ"ג בתשרי (לאחר חג הסוכות), בכ"ב בניסן (לאחר חג הפסח) ובז' בסיון (לאחר חג השבועות), ובחוץ לארץ (בגלל יום טוב שני של גלויות) הוא בכ"ד בתשרי, בכ"ג בניסן ובח' בסיון.

אפיקומן
כינוי לפרוסת המצה שאוכלים בסוף הסעודה בליל הסדר. מלה זו היא כנראה במקורה מלה יוונית שנתנו לה צורה ארמית-עברית, ויש חילוקי דעות בעיקר משמעה. מובנה במקורות הראשונים הוא – מיני פרפראות (בליווי שירה) שאוכלים לאחר הסעודה. ואמרו חכמים כי "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן" (פסחים פ"י מ"ח). שלאחר שהיו אוכלים את סעודת החג היו מביאים מקרבן הפסח (שבדרך כלל היה מתחלק לאנשים רבים, ולא אכלו אלא מעט) כדי לקיים את מצוות אכילתו כראוי, ולאחר מכן אין ראוי לאכול כל דבר אחר שיבטל טעמו של הקרבן. ולאחר שחרב הבית ופסקה הקרבת קרבן הפסח, אמרו כמו כן שיש לסיים את הסעודה באכילת מצה, ושאין מפטירים אחר המצה באכילת אפיקומן. במשך הזמן כינו את הפרוסה האחרונה של המצה שאוכלים בסוף הסעודה בשם "אפיקומן".

מנהג כל ישראל בתחילת ליל הסדר, לפני אמירת ההגדה, שחוצים את המצה האמצעית של שלוש המצות שמניחים בקערת הפסח, ואת חלקה הגדול מטמינים כדי לאכול ממנה בסוף הסעודה. מנהג נפוץ בין האשכנזים (ונתפשט גם לקהילות אחרות) שהילדים "גונבים" את האפיקומן המוטמן, ודורשים עבורו מתנה כלשהי. ונהגו כן כדי להרבות חדוה, וכדי לעורר את הילדים שלא יישנו עד תום הסדר. ומן הדין אם אבד האפיקומן המוטמן יוצאים בכל מצה שיש בה כזית.

לאחר שאכלו את האפיקומן אין טועמים דבר מלבד כוסות היין המחוייבות מדברי חכמים (שאין מצוה מבטלת מצוה). ומותר לשתות לאחר מכן רק מים (ויש שהתירו בדוחק גם קפה וכיוצא בזה).

פיוט* הנאמר לפני קריאת התורה בחג השבועות. פיוט זה כתוב בארמית ומדבר בשבח הבורא ובתיאור עולמות עליונים ותחתונים

אקדמות

רבוץ העולמים אהה צויחמו וכי הנה נוסח רכון העולמים מוכח כטור (סי' מ"ח) וע"ש ששם הנוסחה לכן יהי"מ שיהיה זה חשוב ומקובל לפניך כאלו קרב התמיד במועדו ועמדתי על מעמדו ונוסח סידורי דידן שיהא שיהא שפחתונו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו והוא מדברי הסדר היום ועיין מ"ש בזה בשע"ת:

והנה במקצת סידורין יש כאן חוספת אחר ועמדנו על מעמדו ונאמר ושחט אותו על ירך המזבח וכי ונאמר זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וכי והוא כסדר היום וכסדר הארז"ל ועיין מ"ש לעיל בפסוק ושחט את פ' התמיד ועיין בעיין תפלה שאין לומר ואחה אמרת ונשלמה פרים שפתינו דזה לאו מדברי הקב"ה הוא רק דהנביא אמר לומר כן להקב"ה ע"כ כתב לומר ונאמר וגשלה פרים שפתינו ע"ש ובאמת כבר קדמו בהו כסדר היעב"ץ לומר ונשלמה אך בנוסח סידורי דידן הוא ג"כ בהדי" כסור ובסידור הרמ"ק ועיין כסדר היום שכתב כמו שכתב"ה ועוד אפשר משום דאמרינן בגמ' והוא כסור בשם המודש שהקב"ה הכניח לאברהם אבינו שכל זמן שיקרא כסדר הקרבנות יהיה כאלו הקריב קרבנות ע"ש וכפי הנראה שכלונו זה אמר ג"כ לומר להקב"ה ונשלמה וכי משום דכך הנטיח ולכוונה זו גם אנו אומרינן ואחה אמרת כ"ז כתבתי רק בדרך אפשר:

ודע דאצי"א דבנוסח רכון העולמים לא מוזכר רק התמיד וא"כ היה ראוי לומר תיכף אחר פ' התמיד אך עיין כתב"ש דטעם נוסח דידן לאמר אחר הקטורת משום הקטורת ג"כ תמיד מקרי כדכתב קטורת תמיד ע"ש והא דאין אומרינן ג"כ בהדי" וכאלו הקטרת קטורת עיין בשע"ת משום דיש לחוש שמא ידלג אחד מסממני הקטורת ואם חסר אחד מכל סמניה וכי ועיין ברמ"א (סי' קל"ב) דמטעם זה שלא ידלג י"א לומר סדר הקטורת מתוך הכתב דוקא והסכים לזה ג"כ כתב"ש ע"ש:

[והנה אם לומר נוסח תפלה רכון העולמים בשבת ויו"ט ועיין כסדר היום שם אמר] גם כשבת וכן הוא כסדר היעב"ץ כסדר דיני שחיות לשבת אך כסדר התמיד כתב שלא לאומר ע"ש וכי יהודא התנהגות הגה"ק בעל אמרי"א שכתב בשבת ויו"ט השיטת תיבות אלו ועמה בענותתו חרב וכי עד ואתה אמרת וכי ע"ש:]

ועיין כסדר היום שיש מוסיפין כאן קודם איזהו מקומן שני פסוקים פסוק עורי צפון ובואי תמנן וכי ופסוק שלאחריו באתי לגני אחותי כלה מפני שהם על ענין קרבנות ע"ש וכן הוא בסידור הרמ"ק אך עיין בסידור ר' שבתי ובסי' אור צדיקים שהאריז"ל לא היה אומרם וככל סידורי דידן ליתא:

כספר אשל אברהם מהגה"ק מבשטשאטש שאין לומר אכ"י הוה שהוא כהוגה ה' באותיות ע"כ כתב לומר היה מסדר ע"ש ובהקדמה לסידור השל"ה איתא אכ"י הוי מסדר ע"ש [משמ"י דגמרא ואלילא דאבא שאול פוש"י משמיה דגמרא דכולה ישיבה ואלילא דאבא שאול דאמר דהטבת שתי נרות וביאר כל נוסח אכ"י עיין בפרי"ש בגמרא שם והוא חשוב קדומה להטבת שתי נרות וביאר כל נוסח אכ"י עיין בחוספת שם (ועיין כש"ע התניא לומר כשבת תרומת הושן שהיה עבודה ראשונה עיין בחוספת שם (ועיין כש"ע התניא לומר כשבת פשת לחם הפנים וכ"כ כתב"ש ע"ש) והטבת חמש נרות קודמת לים התמיד הנה בנוסח הגמ' ובסור הוא קודם לים התמיד וכן לקמן הטבת שתי נרות קודמת לקטורת וקטורת קודמת לאברים ככל אלו בגמ' ובסור הנוסח קודם:

ואברים למנחה הנה מכאן ואילך ליתא בנוסח הגמ' תיבות קודם וכן הוא עפ"י האריז"ל עיין בט"ז (סי' ק"ש) אך נוסח הסור גם כאן ואברים קודמין למנחה וכן ונסכים קודמין למוספין ומוספין קודמין לבזיכין רק במנחה ובחביבתין ליתא תיבות קודם ע"ש ובסידורי ספרד יש גם במנחה ובחביבתין תיבות קודם ע"ש ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערביים הנה בנוסח הגמ' גם כאן ליתא תיבות קודם אך גם דעת האריז"ל לומר כאן קודם ע"ש:

אזא ככה הנה דעם בסדר היום שלא לומר כאן אנא ככה רק קודם כרוך שאמר והיה העולם שם מקומה והטעם מפני שבנוסח זה נרמז השם מ"כ כידוע וככה השם הזה נברא העולם אך קאמר שם ג"כ טעם לנוסח דידן לאמר אחר סדר הקטורת ע"ש ולפניו אפשר טעם נוסח דידן משום ידיעה שסגולת הקטורת שמברכה הקליפות שלא יאחזו בהתפלות והשם הזה של אנא ככה יש לו ג"כ סגולה זו כמ"ש ברי"ח (פי"ו משער הקיטות) ע"ש, לכן אחר הקטורת מזכירין ג"כ שם זה אח"כ מצאתי בעין זה כסידור אור ישר ובי"ה שהתנוי בדרך האמת ועיין בסידור היעב"ץ דיאמר כל ב' תיבות ביחד ופסוק חזק קר"ע יאמר ביחד אך מדברי האריז"ל נראה שגם זה לא יאמר רק ב' תיבות יחד דהיינו שיאמר קבל רנת ופסוק ויאמר עמד שגבנוי ודע דבסידורי דידן הוא עמד בשו"א תחת המ"ם ובסידורי ספרד כסגול וכן יחודך בסידורי דידן בשו"א ובספרד ובסידור ר' שבתי כסגול תחת הדל"ת וכן צלקת ככל הסידורין התיב בשו"א ובספרד כסגול חסין ככל הסידורין התיב"ת כפת"ח ובספרד וסידור ר' שבתי בקמ"ץ:

כשכמל"ץ הא דאומרינן אחר אנא ככה כשכמל"ץ עיין כסדר היום שבא מפני קדושת השם הנומז באנא ככה ומהאי טעמא כתב שנובן לאמר מעומד ע"ש עוד לאומרו בלחש ולכאורה כאן לא שייך הא דאמרינן פ"ד דפסחים גבי כשכמל"ץ שבק"ש ע"ש ובדברי רש"י אך יש עוד טעם לזה הוכח בסור הלכות יהי"כ בשם המודש:

כל הפרק בלא מחלוקת כלל הוא ראוי לשנות יותר משאר פרקים (מחזיק ברכה בשם הריטב"א מס' ע"ז דף י"ח).

(כה) ר' ישמעאל הברייתא הזאת היא התחלת תורת כהנים ועיין בהקדמת קרבן אהרן שעל תו"כ (ספרא) שי"א ר' עקיבא וי"א ר' יהודה וי"א רב חברו את הספרא והכריע איך שיהי' סדרה רב (רב תנא הוא וחי ד' מאות שנה עיין לקמן פרק מ"ג תפלת מוסף דר"ה) והקדים את הברייתא הזאת לתו"כ כי כל התו"כ נבנה מן הי"ג מדות הללו.

(כו) וכן (נ"א וכאן) שני כתובים. בפע"ח שער עולם העשיה פ"ב כתב צ"ל וכאן באלף ולא וכן ושם בסוף השער הזה העתק מכי"ק של האריז"ל בעצמו כתוב ג"כ וכאן וכמו"כ בכל הסדורים עם כוונת האריז"ל כתוב וכאן ולא נזכר כלל גירסא של וכן א"כ לכאורה אינו מובן מדוע גריס אדמו"ר וכן ואת הגירסא וכאן הסגיר בחצאי עיגול בשם נ"א. אמנם י"ל שהוא הדבר אשר דברנו בהקדמה שאדמו"ר חבר את הסודר שיוכשר גם לפני אנשים שמתפללים עם פירוש המלות לבד בלא כוונת עפ"י הסוד והנה נוסח הברייתא עפ"י פשט הנגלה הוא וכן בלא אלף כמבואר בתו"כ בבאור הקרבן אהרן ובשל"ה. וגם האריז"ל לא שנה את לשון הברייתא (דא"כ היתה נקראת ברייתא דהאריז"ל) רק מחמת שגם אם נכתב בלא אלף פרושו כמו אם הי' נכתב באלף וכמו שמצינו במשנה כלאים בפרק ערוגה, אחד מיכן ואחד מיכן. ובמסכת קנים חטאת מיכן ועולה מיכן. הרי שגם אם נכתב בלא אלף יש לפרשו כאן. והברייתא הזאת ע"פ פשט הפשוט צריך לפרש תיבת וכן בלא אלף וע"פ פירוש הברייתא בדרך הסוד צריך לפרש מלת וכן כאלו הי' נכתב באלף. דהנה ברוקח הגדול סימן רכ"א כתב שהי"ג מדות שהתורה נדרשת הם ענין א' עם י"ג מדות הרחמים ה' ה' אל רחום וגו' הנקראים י"ג תקוני דיקנא עיין

(יח) משגב הגימל בקמץ וכן הוא בסודר שער השמים דפוס אמשטרדם וכן הוא בתנ"ך ישן הנקרא מגיש מנחה שנדפס בהסכמת חכמי אמשטרדם.

(יט) אב"י הוה מסדר (יומא דף ל"ג ע"א טור סימן מ"ח) ותקנו לאמרו מפני שכולל כל העבודות שהיו במקדש ופרשיו"ר תיהו (ספר האשכול).

(כ) והטבת שתי נרות קודמת לקטורת. ולקמן בסדר עבודת יו"כ ד"ה תכנת כל אלה כתוב ולהקטיר קטורת הבוקר ולהטיב שתי הנרות היינו משום דכאן מסודר כמו שאב"י הוה מסדר סדר המערכה אליבא דאבא שאול והתם נתקן אליבא דרבנן דלא כאבא שאול כדאיתא בגמרא (יומא דף י"ד ע"ב) והטעם שקבעו בכאן סדר אב"י אליבא דאבא שאול שכולל כל הסדר כמבואר לעיל בשם ספר האשכול.

(כא) אנא כח. מיוחס בשם תפלת ר' נחוניא בן הקנה. ובתקוני זוהר תקון ג' הביא זה השם מן מ"ב אותיות כו' ובתקון כ"א אב"ג ית"ץ ב"י אפיק ישראל מגלותא קר"ע שט"ז ב"י קרע ימא וצ"ל שר' נחוניא בן הקנה סדר התיבות בשמות הללו.

(כב) רבון העולמים אתה צויתנו (טור סימן מ"ח פע"ח שער עולם העשיה פ"ב).

(כג) מ"ה שהשמיט אדמו"ר את פסוקי הקרבנות שקודם איזהו שכן הוא בשער הכונות ובספר המנהיג שלא לאמר בשחרית קרבנות המוספין. עיין טור וב"י (סוף סימן מ"ח).

(כד) איזהו מקומן (זכחים פ"ה טוש"ע סימן נ' עיין זוהר במדבר ק"כ ע"א) אע"פ שאין כולו הלכה כו' מ"מ אחר שנשנה

[לאות כ] כן הוא ג"כ החילוק במשנה תמיד פ"ו ויומא פ"א.

תפלת שחרית

שמע נרות קודמת לנרם התמיד ונרם התמיד קורם למקבת שמי נרות ונקבת שמי נרות קודמת לקטרת וקטרת קודמת לאפרים ואפרים למנסה ומנסה למבטין נמבטין לנסכין ונסכין למוספין ומוספין לקזיכין וקזיכין לתמיד של בין הערבדים. שנאמר ועבר עליה העלה והקטיר עליה סלבי השלמים. עליה השלם כל הערבנות קלם.

אנא כלם גדלת וסינה פתיר צרוכה. קבל רנת צמח שגבני סהרנו נורא. נא גבור דורשי חידה קבת שפרם. קרבם סהרם נחמם צדקהך תמיד קבלם. חסין קדוש קרב טובך נהל צדקהך. חיד נאה לפמה פנה זוכרי קדשקה. שועמנו קבל ישמע צעקתנו יודע סעלמות. קרוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

[רבון העולמים אמה צוימנו להקריב קרבן תמיד קמ'צדו ולהיות לפנים בעבודתם ולויים בדוקנם וישקאל במצמקם. וצמה בעונותינו חרב בית המקדש וקבל תמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי דרוכנו ולא ישראל במצמדו ואמה אפרת ונשקמה פרים שפתינו לכן יהי רצון מלפניך :: אליהינו ואלהי אבותינו שיהא שים שפתותינו חשוב ומקבל ויקרצה לפניך קאלו סהרנו קרבן תמיד קמוצדו ובמקומו וקהלכתו.]

עמק ברכה שומע תפלה עמק ברכה

אברי התמיד על מזבח החיצון. למנחה: מנחת נסכים של התמיד. לח בית ין: מנחת חביתי כהן גדול שהיה מקריב בבוקר ובערב. למוספין: אם הוא שבת או ראש חודש או מועד. לבזיכין: בשבת היו מקטירין שני בזיכי לבונה של לחם הפנים אחר המוספין. וכתב הרמב"ם שהיו מקריבין אותן קודם ניסוך היין של המוספין עיי"ש. עליה השלם כל קרבנות כולם: דריש "עליה" על תמיד השחר האמור בראש המקרא. עליה להקטר, שיהיו כל ההקטרות עליה דוקא, כלומר, לאחריה

אנא בכח: התפלה מקובלת כ"תפלת ר' נתנאל בן הקנה" (סי הקנה, שו"ת הרשב"א סי' רכ, שליה אות ק' נסוד המקוה, ובספר שערי ציון, בסדר קשעה"מ), ומיוסדת על מאמר חז"ל הנזכר בגמ' (קידושין ע"א א וע"ו י"ב י"ז ב, ברש"י שם) ונתקבלה אצל המקובלים ז"ל כצורת השם בן מב אותיות; ועיי' במאמרי זוהר בתיקונים, תיקון כא עמ' מז - "ואיתה אבגית"ץ המתמן מיא דארייתא קול ה' בכח זא קד"צ ע"ש"ן וכ"ו וכ"ז, איפוא שהתפלה, דרך ראשיתיות, נרמזת בשלמותה. ושם שם "אב"ג ית"צ ביה אפיק ישראל מגלותא וכ"ו, ותיקון ג'; "כל ב"ו" סי' קכ"ב וסי' מטה משה; הוכנסה לסדר התפלה עפ"י קבלת הארז"ל וסדה"י, שקובע מקומה לפני ב' ברוך שאמר, אבל מצדיק גם הסדר שלפנינו; **בשכמל"ו**: עפ"י זוהר, תיקון ג', שמביא התפלה דרך ר"ת ומסיים בפיסקא זו, ועפ"י סדה"י (כונת ק"ש וקטורת); עפ"י קבלת הארז"ל אומרים אותה גם כאן בלחש, רבון כל העולמים אתה צויתנו; עפ"י טור או"ח סי' מח (בשינויים קלים); מיבא גם בס' שתי ידות למת"מ דילוגנן; הנוסח הרגיל עפ"י סדר היום וסי' רמ"ק; וראה שעת לאו"ח סי' מח.

תש"י: אהזית יזחזח אהזית פסת"ם ש"ר: אהזית יזחזח אהזית
 סדרור תפלת העשה רכ"י שבתי רא

כ"ן הערפלים. שגאמור. וערה עקיה העלה והקשיר עקיה
 חלכי השלמים. עקיה השלים כל הקרפנות פלם:

וערה ע"י עס מ"ע דיצרה אנו מעלן סזוני ג"ר דעשייה שיהיו
 סזוני לפנימי מלי דיצרה, ופנימי ג' סמנעס דעשייה יהיה
 סזוני לחזוני מלי דיצרה, וע"י מ"צ זה דיצרה אנו מעלן הו
 מדרגות הי"ל דעשייה לזירה חף שהמלי ג"כ עמה דעשייה ר"ל
 שמהור לצמי יצרה צמלי דיצרה, והנה ה' מדרגות נכללן צמלי שהיה
 עס ו' דמ"צ סק"ז צ"י שנה ו' אומיות, וכל אום אנו מעלן מדרגה
 א' דהיינו ע"י ו' שמות דעס מ"צ הראשונות אנו מעלן ל"ו אומיות
 הי"ל שהס צמלי דהיינו צעס אצ"ג ימ"ץ אנו מעלן מדרגה א' דעשייה
 לאום א דסק"ז שהוא למלי וכן כל השאר. ועוד מכוין יי כל העלות
 נעשה ע"י כל עס מ"צ רק שציוס א' גוצר עס א' וציוס צ' גוצר עס צ'
 וכולן כלולין צאמו עס של אומי וסם גם ממלך כל עס נה' מלקיס דהיינו
 צעמיס יכסה פניו, וצעמיס יכסה רגליו, וצעמיס יעופף:

ויאמור ב' תיבות אלו ביחד בניגון ופסקי מעש ויחזור ויאמר ב' תיבות
 בניגון ופסקי ויחזור ויאמר ב' תיבות:

צעמיס יכסה פניו	וצעמיס יכסה רגליו	וצעמיס יעופף
אנא פכה	גדלת ימיוך	תתיר צרוךך
קבל רגות	עמך שגבנו	פתרנו נורא
נא גבור	דורשי יחורך	ככבת שמהם
כרכם פתחם	רחמי צדקתך	תמיד גמלם
תסין קדוש	כרוב שוכך	גדל ערתך
יחיר גאח	לעמך פגה	זוכרי קדשתך
שועתנו קבל	ושמעי צעקתנו	יודעת עלמות

פרוך שם פבור מלכותו לעולם ועד:

תש"י: אהזית יזחזח אהזית פסת"ם ש"ר: אהזית יזחזח אהזית
 סדרור תפלת העשה רכ"י שבתי רא

יחזקא צבאות. אלשרי אדם כל די מוצות אלו גי
 ספתי"ס כ"ך **בפתה פך** ס"ס כ"ס מלי המלוי כ"ס אומיות,
 ח"ס צוטי"ס צ"ך גי מ"ו מ"ו צ' מלי ע"צ וגי אמ"ן ע"ה. ר"ס כל
 הפסוק [ק"ן] והוא גי ע"ו וין ו' אמם והוא עס צ"ן כל ה' מלך נה' וין
 הרי י"צ וין [וג' וין] ענמס ענמס ועוד ו' ענמס האורס הרי גי ק"ו
 המרה והוא מה יוד ר"ר ו':

יחזקא דולשילערה אומיות הוי"ה ש"ע נהורין. **המלך יעצנו**
 גי מקו"ס הוי"ה צהכלה **כ"ים** גי ס"ן וגי אל הוי"ה ע"ה
קראנו ר"ס יצ"ק. המל"ך יענני"ו צו"ס קראני"ו די מוצות אלו גי
 מל"ו כמנין רבע הוי"ה פשוטה ורבע דלי שמות ע"צ ס"ג מ"ה צ"ן ולמחך
 אומס צכס יצ"ק הרי"ל ס"ס המלך יעננו צו"ס קראנו ע"צ סמך עליון:

וע"ל תיבה פסוק זה

וערבה ליהזקא מנחת יהוה וירושלים. פימי עולם
 וקשיגים קדמוניות:

ויס לפסוקיס אלו סגולה נפולה. וזמן המנפה ר"ל יאמר כל הפסוקיס הי"ל ג"פ:
אפ"י. יחזקא מוסר סדר המערבה משמא דגמרא.
 ולאבא דאבא שאול. מערבה גדולה קודמת
 למערבה שניה של קמרת. ומערבה שניה של קמרת
 קודמת לחדור שני שני עציס. וסודר שני שני עציס
 קודם לזשון מוצת הפנימי. וזשון מוצת הפנימי קודם
 להשבת חמש גרות. והשבת חמש גרות קודמת לזם
 התמיד. וזם התמיד קודם להשבת שתי גרות. והשבת
 שתי גרות קודמת לקמרת. וקמרת קודמת לאבירם.
 ולאבירם למנחה. ומנחה לתבתי. ותבתי לזכבין. וזכבין
 למוספין. ומוספין לזכבין. וזכבין קודמין לתמיד של

מ"ב אותיות יתברך ויתעלה, לכן ראוי לומר זה השם במקום הזה כדי לזכור אותו שם ברמז.

עוד טעם אחר, שענין אלו המ"ב תבות הם לשון תפלה לאל יתברך ויתעלה יראה בענינו ויפדנו מגלותנו, ואין מקום יותר מוכן להתפלל בכונה ובדאגה על ענין הגלות אלא אחר שזכרנו קצור הענין שהיה נעשית בבית קדשנו ותפארתנו, יהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו.

ואולי הפונה היה על זה ועל זה, ויש שנוהגים לומר אחר גסח זה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בלחש מפני קדשת ה' שרמוז בראשי תבותיו, וראוי הוא.

ואחר כך יאמר "רבון העולמים אתה צייתנו וכו'", הענין הוא העלות על שפתינו עבודת בית המקדש כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, ואם היה לנו זכות כך היה ראוי לנו לעשות ולקיים מצות אלהינו עלינו, אלא שבצעונותינו חרב המקדש וכטל התמיד ואי אפשר להיות כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו ולא ישראל במעמדו, וכמעט מפני זה אנוסים אנו וראוי בא עוד מידנו, ואף על פי כן נשלם בשית שפתותינו כמו שכתבת על ידי הושע נביאך (הושע י"ד ג'): ונשלמה פרים שפתינו, לכן כיון שאנוסים אנו פטורים אנו מן הדין, ואדרבא יהי רצון מלפניך שיהיה זה שית שפתותינו חשוב ומקבל ומרצה לפניך כאלו קימנו מצותיך והקרבנו קרבן התמיד במועדו והיו כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם ועמדנו על מעמדו, ונאמר (ויקרא א' י"ד) ושחט אותו על ירך המזבח צפונה וגו', ואף על פי שנואה שאין לפסוק הזה שיכות במקום הזה, אפלו הכי

הוא ענין גדול לענין הקרבנות, וכל האומר אותו בכונה מתקבלת תפלתו פריח נוחות, ויש בפסוק הזה סוד גדול, וכשאומר "צפונה לפני ה'" יכון בו, שהענין שהוא צפון לפני ה' והוא אפרו של יצחק, שיזכר אותו בעת צרותינו ויענה אותנו ויושיענו.

עוד אפשר לומר טעם לענין, כי זה הפסוק נאמר על ענין העולה, ובהיות פי עולת התמיד הוא העקר שהוא קרבן על שם כל ישראל, ועקר העולה היא השחיטה והזריקה והם מזכרים בפסוק הזה, הזכיר הפסוק, ויעלה שית שפתותינו תחת קרבנותינו, ונאמר (ויקרא ד' ל"ז): זאת התורה לעולה וגו', הוא ענין כדי שישלם שית שפתותינו, שכן קתיב "זאת התורה לעולה למנחה" — פי העוסק בתורת עולה חשוב לו כאלו הקריב עולה, והעוסק בתורת מנחה חשוב לו כאלו הקריב מנחה, וכן בחטאת ובאשם ובזבח השלמים. ויש מוסיפין כאן ב' פסוקים, פסוק (שה"ש ד' ט"ז) "עורי צפון ובואי וגו'", ו"באתי לגני אחותי כלה וגו'", מפני שהם על ענין הקרבנות, וטוב לאמרם קדם פרק "איזהו מקומן".

ואחר כך יאמר "איזהו מקומן של זבחים", והוא פרק משנה מסדר על מקום הקרבנות כלם, וצריך לכוון בכל ענין וענין קריאתו במקום הקרבנות, לקיים "ונשלמה פרים שפתותינו", ואם אינו מכוון לא הועיל במעשיו, וכו' האוי ואולי, ובפרט כשאומר "העולה קדש קדשים וכו'", צריך לכוון בענין עולת התמיד שהיא במקום קרבן כל ישראל בבקר ובכערב, וכן עקר תפלתנו שחרית ומנחה על ענין הזה במקום תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים.